

Eugène Marais herontdek

Carel van der Merwe, *Donker Stroom: Eugène Marais en die Anglo-Boereoorlog*

Tafelberg Uitgewers, Kaapstad, 2015

531pp

ISBN 978-0-624-07342-0

R400.00

Donker Stroom is 'n aangrypende stuk werk. Carel van der Merwe vertel die fassinerende verhaal van Eugène Marais se lewe voor, tydens en na die Anglo-Boereoorlog wat tot nou toe onbekend was. Die implikasie hiervan is dat daar nou nuwe insigte oor die enigmatiese Marais bekom is. Hy was nie slegs die digter, koerantman, natuurwetenskaplike en Afrikaner held waarvoor hy vandag nog bekend is nie. Sy doen en late in die tydperk 1887–1907 wys dat hy 'n groter rol gespeel het in die vorming van Suid-Afrikaanse geskiedenis, en dié van gebeure rondom die Anglo-Boereoorlog spesifiek, as wat ons tot nou toe gedink het.

Die boek begin met 'n verduideliking van die agtergrond waarteen die outeur se navorsing geskied. Van der Merwe werp lig op die gapings in die bestaande kennis oor Marais se lewe, veral die tydperk rondom die Anglo-Boereoorlog, en hy verduidelik watter leidrade hom geprikkel het en tot verdere navorsing gemotiveer het. Wanneer hy dan die leisels van Eugène Marais se lewensverhaal in 1887 optel, volg 'n verhaal wat die verbeelding aangryp – sy tyd as joernalis in die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) en sy bemoeienis met die Uitlandersaak, sy jare in Londen as regsstudent, sy ekspedisie deur die destydse Portugees-Oos-Afrika en die versoenende rol wat hy na afloop van die oorlog gespeel het. Om die besondere aard van die werk gestand te doen, mag daar nie veel meer van die inhoud in 'n boekresensie soos dié weggegee word nie.

Donker Stroom is 'n groot stuk geskiedskrywing. Die diepte navorsing word bewys deur meer as 70 bladsye se bronverwysings, eindnotas en bronnelys. Desondanks lees die boek egter relatief maklik. Dit is tematies goed georganiseer, die hoofstukindeling is slim en die feit dat al die voetnotas agterin die boek verskyn, maak dat die leser somer flink vorder. Dit verg egter steeds taamlike konsentrasie aan die kant van die leser, maar as dit gelees word soos 'n roman, soos wat dit die outeur se oorspronklike intensie was om te skryf (p 2), is dit 'n genotvolle en ryke leeservaring.

Soos dit 'n goeie biografiese werk betaam, vertel *Donker Stroom* meer as slegs die lewensverhaal van Marais. Dit is ook 'n uitstekende relaas van die geskiedkundige konteks waarbinne hierdie lewe afgespeel het, sowel as hoe hierdie lewe met daardie konteks verbind was. Van der Merwe verduidelik byvoorbeeld hoe iemand soos Percy FitzPatrick, wat in later jare bekendheid as skrywer van *Jock of the Bushveld* sou verwerf, bygedra het tot die groei van spanning in die ZAR voor die oorlog, en hoe Marais met hom bevriend was. Belangrike gebeure soos byvoorbeeld die “Great Deal” onderhandelinge voor die oorlog word netjies uiteengesit, en daar word verduidelik in watter hoedanigheid Marais daarby betrokke was. Wat die outeur dan vermag, is

om 'n goeie geheelbeeld te skets van Eugène Marais as aktiewe agent binne sy dinamiese historiese konteks.

Deur die loop van *Donker Stroom* word daar baie aandag aan Marais se sentimente en oortuigings as politieke joernalis geskenk – iets wat nog nie in sulke detail vantevore gedoen is nie. Die leser sien net hóé progressiewe Afrikaner vir sy tyd hy inderdaad was. Marais het in 1890 op twintigjarige ouderdom die redakteur van *Land en Volk* geword, en dié koerant het tot en met sy laaste uitgawe in Augustus 1907 'n baie spesifieke rol vertolk. Voor die oorlog was Marais en *Land en Volk* daarop toegespits om die bedrog van die Kruger bewind uit te lig, terwyl hy na die oorlog 'n versoenende rol tussen Boer en Brit vertolk het – “indirect assistance” aan die koloniale regering, soos Alfred Milner dit self gestel het (p 382). Met genoegsame voorbeelde en verduidelikings wys Van der Merwe duidelik hoe *Land en Volk* ingespan is om hierdie doelstellings te bereik.

Een van die meer opvallende aspekte van Marais se lewe wat deurgaans belig word, is sy geneigdheid om leuens te vertel. Daar word gewys hoe Marais heel moontlik aan 'n geestestoestand, naamlik pseudologia fantastica gely het. Simptome van hierdie toestand was:

beslis deur die loop van sy lewe by Marais aanwesig. 'n Mens dink dadelik aan sy leuens oor sy ouderdom, sy rol in die ontstaan van *Land en Volk* en die Transvaalse progressiewe beweging, sy graad aan die Cape University, sy uitslae by die Inner Temple, sy geneeskunde opleiding in Bonn, sy parool in Londen, sy propaganda ter behoeve van die ZAR, asook sy kwansuise deelname aan die Anglo-Boereoorlog (p 232).

Hier is dus 'n blik op Marais se persoonlikheid wat nog nie vantevore gedoen is nie.

Met die opbloeï van Afrikaner nasionalisme in die vroeë 20ste eeu is Eugène Marais tot Afrikaner held verhef. Sy vriend en die Afrikaner geskiedskrywer Gustav Preller was hoofsaaklik hiervoor verantwoordelik. Marais se rol in die Taalbeweging en sy pionierswerk in die velde van Afrikaanse poësie en natuurwetenskaplike navorsing het van hom 'n ikoon gemaak. *Donker Stroom* ontbloot egter nuwe insigte oor Marais se lewe wat sy ikoon status bevraagteken. Dit is byvoorbeeld duidelik dat sy politieke oortuigings in die tyd rondom die Anglo-Boereoorlog nie gestrook het met die beeld van hom wat Preller geskep het nie. Hierdie verskynsel sê dalk egter meer van Preller as geskiedskrywer en Afrikaner nasionalisme se behoefte aan helde as wat dit enige iets oor Eugène Marais sê.

Carel van der Merwe is in 2015 met die Protea Boekhuisprys vir beste gepubliseerde werk in Afrikaans beloon. Vir die uitstaande gehalte werk wat *Donker Stroom* in soveel opsigte is, en vir die feit dat hy 'n splinternuwe hoofstuk in die lewe van 'n ikoniese figuur soos Eugène Marais ontdek het, is dit die minste wat hy verdien.

Wouter de Wet
Universiteit van die Vrystaat